

Калина Ганева

докторант по философия, НБУ

ИЗПИТАНИЕ НА ДОВЕРИЕТО

(ПРОТЕСТИТЕ #ДАНСwithme)

Протестите #ДАНСwithme от лятото на 2013-та година, продължили повече от 9 месеца, обединиха българските граждани около борбата с олигархията и мафията в България. Те са предвождани от няколко по-малобройни протеста, състояли се в края на месец май и в началото на юни: „За да остане природа в България“ от 28.05.2013г., срещу избирането на правителството на Пламен Орешарски (29.05.), срещу забраната за пушене на обществени места (30.05.). На 02. и 09. юни на територията на София, Пловдив, Варна и Бургас е организиран национален протест срещу Кабинета на Орешарски като са блокирани централни булеварди, както и централите на партиите на БСП, ДПС и АТАКА в столицата. Назначаването на Делян Пеевски за шеф на Държавна агенция „Национална сигурност“ от Народното събрание на 14.06.2013г. се оказва повратен момент в историята на българските демокрация и гражданско общество, който предизвиква масовото недоволство на хиляди българските граждани¹, които излизат на протест още в същия ден както в София, така и в редица градове в страната.

Едни от най-активните участници в събитията от лятото на 2013г. се обединяват в група, носеща името Протестна мрежа. Тя е „*хоризонтално обединение, в което са поканени всички автентични групи от протеста ДАНСwithme, участващи в организирането на протестите на местно ниво – от София, страната и дори извън България. Всяка от съставлящите Протестната мрежа групи запазват своето самоуправление, облик и функциониране. Всичко, ставащо вътре в тях, ще продължи да се решава от самите групи и остава тяхно суверенно право.*“²

В анализа си съм използвала пет структурирани дълбочинни интервюта с представители на Протестна мрежа, проведени през 2014г.³ Фокус на изследване са темите за доверието, което се изгражда между хората в тогава създалата се група, недоверието към управляващото мнозинство, както и ролята на медиите като инструмент за мобилизиране и манипулиране на обществените нагласи.

¹ Според агенция „Ройтерс“ в протеста в София се включват 10 000 човека (<http://www.reuters.com/article/2013/06/14/us-bulgaria-government-idUSBRE95D0ML20130614>).

² <http://www.protestnamreja.bg/about-us/>

³ Интервютата са част от теренно изследване на Леа Вайсова към дисертационния ѝ труд.

„Мрежата“ на протестиращите

Със събитията от лятото на 2013-та година отново се затвърждава фундаменталната роля на новите медии в обществения живот. В социалната мрежа Фейсбук са създадени както групата *#ДАНСwithme*, така и събитие, което отправя призив към всички български граждани да се включат в национален протест срещу назначаването на Делян Пеевски за шеф на ДАНС. „Каузата“ бързо набира популярност и последователи в онлайн пространството и още в същия ден по улиците на София излизат хиляди протестиращи.

Пример за значимостта на интернет мрежата е Националният протест от 14 януари 2009г., който също е организиран през Фейсбук групите *Да спасим българите от безочливото им правителство и неговите „зли гении“!/S.O.S. BG* и *Национален протест 14-ти януари 2009* и успешно успява да мобилизира българските граждани: *„За пръв път традиционните средства за масова информация останаха на заден план, защото събитията се случваха в новите медии под режисура не на властта, а на избирателите“* (Александрова 2011: 124). Като основен фактор трябва да се посочи потенциала, който онлайн социалните мрежи притежават, а именно достигането до значително висок брой на потребителите им и възможността, която им се предоставя свободно да изразяват и споделят своето мнение⁴.

Интерпретацията на такъв вид организации може да се свърже с тезата на Пиер Розанвалон за съществуването на „контрадемокрация“. Френският социолог въвежда този термин като го определя като форма на демокрацията, която *„подкрепя другата, изпълнявайки ролята на подпора. Това е демокрация на непреките власти, разпръснати в общественото тяло, постоянната демокрация на градивното недоверие наред с епизодичната демокрация на електоралната легитимност“* (Розанвалон 2012: 20). Всички граждански обединения и съпротиви, насочени към недоверие и недоволство спрямо правителството и политическия елит се явяват непрестанно контролиране и легитимиране на демократичното управление. Последователите на *#ДАНСwithme* във Фейсбук се обособяват именно като защитници на демокрацията, които, протестирайки, я възпроизвеждат. Самите те обаче се определят като *„сбор от някакви хора, които имат някакво креативно мислене и се събраха и почнаха да действат заедно“* (P1), *„спонтанно организиралите се и нормални хора, които им е дошло до тук и гневът им ги е докарало до това, че да блъскат полицаи, но не и да ги бият“* (P4), *„нова общност, която я е нямало до момента, която се е компилирала на принципа на тая съпротива“* (P11).

Площадът като поле за конструиране на доверие

Темата за доверието се превръща във все по-значима и актуална тема за изследователите на социалните науки. Според изследването на европейските ценности в българското общество от 2008г. нивото на отслабване на доверие в публичните институции и в другите хора от 1990г. насам непрекъснато се повишава. Тези резултати са до голяма степен обезпокояващи, тъй като доверието е индикатор за състоянието на социалния ред в едно общество. Протестът от лятото на 2013-та година е категорична

⁴ Голям е броят на групи с анти-правителствени настроения (вж. Александрова 2011: 124).

демонстрация на недоверие към правителството и управляващите. Тук правя уточнението, че недоверието е „свързано с ясно изразени негативни очаквания спрямо поведението на другите хора и функционирането на институциите“ (Бояджиева 2009: 32). Едновременно с това обаче Зимел твърди, че „в доверието има нюанси“ (Simmel 1990: 179). Тази теза се защитава от проведеното изследване на европейските ценности, тъй като нивата на междуличностно доверие и доверието в социалните институции е различно и повлияно от редица фактори като социален статус и културен капитал. В междуличностните отношения „по-високият социален статус и по-високият личностен културен капитал стимулират доверието“ докато „нарастването на културния капитал на личността (...) намалява нейното доверие в партийните и в надпартийните държавни институции“ (Бояджиева 2009: 63). Тези трендове се защитават и от проведеното изследване на обществените нагласи за юни 2013г. от агенция Алфа рисърч, според което хората от по-големите градове, по-младите и с по-високо образование са много по-негативно настроени от средното за страната към изпълнителната и съдебна власт. Недоверието в прокуратурата е 48%, в съда – 43%, а в следствието – 41%, като това процентно съотношение варира слабо в последните 2 години.⁵ Нестабилността в обществените нагласи се вижда и в нивата на доверие спрямо 42-то Народно събрание и Кабинетът „Орешарски“ едва месец след проведените избори – само 14% доверие за парламента и 23% за правителството.

В проведените интервюта ясно се обособяват темите за междуличностното доверие и недоверието към социалните институции. Протестът, сам по себе си, представлява недоверие към правителството, което е провокирано най-вече от избора на Делян Пеевски за шеф на ДАНС, а 53% от населението определят действията на Кабинета „Орешарски“ като продиктувани от интереса на тесни икономико-политически кръгове⁶. Липсата на доверие в публичните институции е „показател за критичната оценка на българските граждани към развитието на демократичните процеси у нас“ (Бояджиева 2009: 63) В проведените интервюта респондентите определят Делян Пеевски като „синтезираното лице на Прехода“, „уродливото лице на корупцията и на сгрешеният преход, защото това е човек, който по някакъв начин кариерата му е показателна как се назначават хора на висши длъжности“, „хората припознаха всичко сгрешено, което е в Прехода“ (P1), „Тва е еманацията на целия Преход“ (P5).

Задкулисието, корупцията и липсата на адекватно демократично управление са основна причина за недоволството на протестиращите. Среща се говоренето спрямо политиците като за правещи „всичко по начина, по който да се върнем преди 10 ноември“ (P5), „това правителство не е обединено около няква идея, с няква идея за развитието на България, просто е там, механично събрано за да реализират някви икономически интереси.“ (P1), вместо да „се грижи да работи за своя работодател, а това сме всички ние“ (P8).

Едновременно с това, протестът е този, който успява да конструира доверие между напълно непознати хора. Обединени от обща кауза, протестиращите се организират в

⁵ Данните са взети от доклада на Алфа рисърч върху изследване на обществени нагласи юни 2013г.

⁶ Данните са взети от доклада на Алфа рисърч върху изследване на обществени нагласи юни 2013г.

обща действия и акции срещу правителството: „*първо (доверието)⁷ е изградено на площада, второ е изградено от информация, която всеки има за всеки от няколко странични източници и така лека полека*“ (P1). Междупersonностното доверие се конструира с времето „*за толкова месеци заедно сме си го доказали*“ (P8). Осмиването на действията на управляващите е основен лайт мотив сред хората, включили се в Протестна мрежа „*надсмивахме се над това, над тази сбирщина, която е правителството*“ (P1). Множество са протестите в съвременната българска демократична история, които все по-често използват артистични и творчески методи при публичното си недоволство срещу една или друга политика на властта – демонстрациите на Движение Промена от 2006г., „Да спасим Иракли“ – 2006г., 2007г., 2008г., протестът на учителите от 2007г., ма студенти, земеделци и еколози от 2009г., срещу използването на генно модифицирани храни от 2009-2010г. Наблюдава се „*процес на естетизация на действията*“ (Ненков 2011: 176). По същият начин протичат и протестите от лятото на 2013г. Организирането на пърформънси е повлияно от политиките на правителството: „*едната акция беше свързана с една глупост на правителството, другата с друг*“ (P1). Според интервюираните този начин на артистично изразяване на недоволството по-успешно привлича вниманието на българската и международна общност, както и служи като инструмент за повишаване „духа“ на протестиращите. Действията вече са „*същевременно творчески акции, хепънинги, инсталации или социални форми на съвременно улично изкуство, подчинени на определена кауза*“ (Ненков 2011: 176).

Споделянето на обща жизнена ситуация създава солидарност, която води до изграждане на доверие между индивидите „*Това е солидарност. Това е всъщност механизъм за създаване на тая спойка и на това доверие... Аз съм забелязала, че хората се обичат помежду си по някакъв начин, който не е бил възможен преди.*“ (P11).

Медиите като властови ресурс

Като много основна тема в интервютата се появява ролята на медиите в изграждането на обществено мнение. Негативната конотация се усеща ясно и може да се проследи и в петте интервюта като респондентите определят медиите като главен и много силен властови ресурс, чрез който политиките манипулират нагласите в българското общество както за случващото се в държавата, така и за това кои са протестиращи и чии интереси защитават те. За интервювание неподлежащо на съмнение е „*фактът, че основните медии се управляват от хора с голямо политическо влияние*“ и това оформя „*атмосфера на недоверие към медиите и за създаване на впечатление на зависимост от изпълнителната власт, както и от други сфери на влияние*“ (Антонова и Георгиев 2010). Според данни на Евробарометър от есента на 2013г. 52% от българските граждани нямат доверие в печатните медии, докато недоверието спрямо публикуваната в интернет

⁷ Моя бележка

информация е почти два пъти по ниско - 28%⁸. С най-високи стойности на доверие в медиите е телевизията – 64%⁹.

В интервютата се появява темата за пропагандата. Тя се извършва от медиите и е по две направления. От една страна, респондентите посочват медиите като инструмент на управляващите срещу протестиращите с цел злепоставянето им: „*такива средства и усилия се вкарват в информационна война срещу хората, които протестират*“ (P1), „*Информацията се контролира много мощно*“ (P5), „*Цялата медийна машина на майката на Пеевски предава тва, което тя иска*“, „*общо взето лъжите, всичките тези лъжи какви сме, какво правиме, че сме платени или от някакъв американски богаташ*“ (P8), „*Те са агенти на другите лоши и така*“ (P11). От друга – именно чрез публичните изказвания на политиците в медиите по адрес на участващите в Протестна мрежа се правят опити за разконцентрирането на фокуса на протеста: „*пропагандата внуши, че ние трябва да сме неорганизирани*“, „*те ни внушаваха, че протеста трябва да е цветен*“ (P1).

Предаването на живо на събитията от площада се обособяват като контрапункт на традиционните корумпирани медии: „*тва беше канал, който е припознат като нужен и аз всъщност се позиционирах в тази плоскост, т.е. да позволявам на хората да се информират и оттам си натрупах някакъв вид доверие (...) човекът на живо (...) Със сигурност не може да замести традиционната телевизия, но я допълва. Много хора, които не вярват на телевизията, вярват на това, което виждат с очите си.*“ (P4). Стремешт към свобода на словото, обективното пресъздаване на събитията и борбата с „Пеевските вестници“ (P8) довеждат до създаването на алтернативен канал за информация - сайтовете на Протестна мрежа и Норешарски.

Ерозията на доверието в публичните институции е продължителен и задълбочаващ се проблем, който засяга развитието на българското общество. Зачестяването на протести срещу различни държавни политики в последните десет години отразява именно този процес, а също така подлага под въпрос съществуването на гражданско общество и възможността на гражданите да се мобилизират и организират около обща кауза. Благодарение на развитието на новите медии и на появата на артистични и креативни начини на представяне на гражданска позиция, в публичния дискурс се създават разнообразни мрежи от активни хора, които се борят срещу зле функциониращата демокрация в България, но едновременно с това действат в смисъла на контрадемокрация. По този начин индивидите, споделяйки общи житейски ситуации, успяват да изградят междуличностно доверие, което да противопоставят на липсата на такова в публичните институции.

БИБЛИОГРАФИЯ

⁸ В този случай трябва да се има предвид все още ограничения достъп до интернет сред българските домакинства.

⁹ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_media_en.pdf

1. Александрова, Е. 2011. „Facebook – трибуна за милиони“. В: Дичев И. и Спасов О. (съст.) *Нови медии – нови мобилизации*. София: Отворено общество.
2. Бояджиева, П. 2009. „Доверието – невидимата ос на обществото“. В Фотев, Г. (съст.) *Европейските ценности в днешното българско общество*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
3. Ненков, В. 2011. „Мобилизацията като артистична култура и забавление“. В: Дичев И. и Спасов О. (съст.) *Нови медии – нови мобилизации*. София: Отворено общество.
4. Розанвалон, П. 2012. *Контрадемократията*. София: Изток-Запад.
5. Simmel, G. 1990, second ed. *The Philosophy of Money*. Ed. by D. Frisby. Translated by T. Bottomore and D. Frisby. London and New York: Routledge
6. http://www.capital.bg/biznes/media_i_reklama/2010/05/05/897209_edin_shte_gi_vladee_vsichki/ (последно посетен на 03.06.2015г.)
7. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb80/eb80_media_en.pdf

Текстът е написан в рамките на проект „Гражданска практика за студенти и учители: Протестите след 2011 г.“, финансиран по програмата за подкрепа на НПО в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009 - 2014 г. (www.ngogrants.bg).

Този текст е създаден с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Фондация за хуманитарни и социални изследвания - София и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България.